

12.3.2018

EOAK/1097/2018

Eduskunnan lakivaliokunnalle

Viite: HE 190/2018 vp (kuuleminen 14.3.2018 klo 9.00)

LAUSUNTO

Lakivaliokunta on pyytänyt eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian asiantuntijan kirjallista lausuntoa ja kuulemista hallituksen esityksestä laiksi oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta (HE 190/2017 vp).

Summaaristen riita-asioiden keskittämistä koskeva esitys ja siihen liittyvä sähköisen asioinnin käytön lisääminen kuuluvat ennen muuta poliittisen tarkoituksenmukaisuusharkinnan piiriin. Olen kuitenkin kiinnittänyt esityksessä huomiota seuraaviin seikkoihin:

Entiset työt vähemmällä työvoimalla, muttei silti säästöjä, koska tulot pienenevät?

Oikeuslaitoksen taloudellisia resursseja on jatkuvasti vähennetty. Esityksen keskeinen tavoite onkin se, että nykyistä pienempi henkilöstö jatkossa käsittelisi ja ratkaisisi saman määrän summaarisia riita-asioita. Esitetty summaaristen riita-asioiden keskittäminen ja siihen liittyvä henkilökunnan lisääntyvä erikoistuminen todennäköisesti jonkin verran edistäisivät tämän tavoitteen toteutumista.

Esityksessä suhtaudutaan hyvin optimistisesti oikeushallinnon sähköisten asiointijärjestelmien lisääntyvän käytön vaikutuksiin. Esityksessä lähdetään (s. 31) olettamuksesta, että yhden asiakirjana tai liitetiedostona saapuneen haastehakemuksen käsittely kuluttaisi kokonaisuutena arvioiden kaksinkertaisesti työaikaa asianhallintajärjestelmässä vireille tulleeseen asiaan verrattuna. Tällä perusteella päädytään 23 henkilötyövuoden laskennalliseen vähennykseen ja loppujen lopuksi 20 henkilötyövuoden kustannussäästöön (s. 32) tuomioistuimissa. Lainsäädäntömuutoksilla pyritään siis siihen (s. 36), että käräjäoikeuksien henkilökunnan määrää voidaan vähentää.

Summaaristen asioiden käsittely ei kuitenkaan ole pelkkää asioiden kirjaamista ja mekaanista käsittelyä. Muutoinhan käräjäoikeuden työpanosta ei edes tarvittaisi vaan hakemukset voitaisiin toimittaa suoraan ulosottoviranomaiselle. Summaaristen asioiden käsittelyssä kuuluu aikaa haastehakemuksen sisällön selvittämiseen ja mahdolliseen täydennyttämiseen sekä ratkaisun laatimiseen. Summaarisenkin asian ratkaisijan tulee viran puolesta kiinnittää huomiota oikeudenkäyntikulujen, perintäkulujen ja koron (KKO 2015:60) määriin. Tätä työtä mikään asianhallintajärjestelmä ei nopeuta.

Mikäli ehdotetut järjestelyt perustuvat liian optimistisiin työpanosten säästöä koskeviin arvioihin eikä summaaristen asioiden käsittelyyn sen vuoksi taata riittäviä resursseja, edessä on vakavia käsittelyn kestoon, henkilöstön jaksamiseen ja oikeusturvan tehokkaaseen toteuttamiseen liittyviä ongelmia.

Esityksen sivulla 33 on arvioitu, että lisääntyvä sähköinen asiointi vähentäisi valtion vuosittaisia menoja oikeushallinnon alalla noin 800.000 eurolla. Samanaikaisesti valtion oikeudenkäyntimaksuina saamat tulot vähenisivät yli 1.300.000 eurolla. Näin ollen todellisia säästöjä ei tulisi. Onkin vaikea ymmärtää, mitä hyötyjä tuomioistuinten toimintamenojen supistamiseen tähtäävä järjestely koko valtiontalouden kannalta tässä yhtälössä tuottaisi.

Sähköisen asioinnin järjestelmien käyttöön pakotetaan, vaikka niitä ei haluta käyttää edes pienemmillä kustannuksilla. Voisiko vika olla järjestelmissä?

Esityksen mukaan oikeushenkilön, elinkeinonharjoittajan, ammatti- maista perintätoimintaa harjoittavan luonnollisen henkilön sekä oikeudenkäyntiasiamiehen ja –avustajan olisi toimitettava summaaristen riita-asioiden haastehakemukset käräjäoikeuden tietojärjestelmään käyttäen oikeushallinnon tietojärjestelmäyhteyttä tai verkkopohjaista asiointiliittymää. Muulla tavalla toimitetut haastehakemukset jätettäisiin heti tutkimatta.

Esityksen taustalla on havainto siitä, että noin 25 prosenttia summaaristen asioiden haastehakemuksista toimitetaan edelleen paperisina tai liitetiedostoina. Tämän katsotaan haittaavan tuomioistuinten säästötavoitteita.

Toistaiseksi kaikki summaariset haastehakemukset eivät kuitenkaan ole laadittavissa verkkopohjaisen sähköisen haastehakemuksen muotoon. Näin ei esityksen (s. 21) mukaan välttämättä ole tulevaisuudessakaan, vaikka sähköistä lomaketta joustavoitettaisiinkin nykyisestä. Ennen ”pakon” säätämistä voitaisiinkin pohtia, lisääntyisikö sähköinen asiointi ilman pakkoa tekemällä järjestelmistä teknisesti parempia. Taloudellisesti houkuttelevampiahan ne ovat jo nyt alemman oikeudenkäyntimaksun vuoksi.

Verkkopohjaisen asiointiliittymän toivottua vähäisempi käyttö viittaa siihen, että osa ammattimaisista toimijoistakin kokee sähköisen järjestelmän käytön syystä tai toisesta niin hankalaksi, ettei taloudellinen kannustinkaan riitä tekemään järjestelmän käyttöä houkuttelevaksi. Asioiden etenemisjärjestys ei välttämättä ole oikea, jos lailla ensin pakotetaan ammattimaiset toimijat käyttämään sähköisiä järjestelmiä ja vasta sen jälkeen ryhdytään parantamaan järjestelmien ominaisuuksia.

Nykyisen asiointijärjestelmän rajoittuneisuutta kuvaa se, ettei sähköiseen haastehakemukseen voida yhdistää liitteitä eikä esimerkiksi pelkkää häättöä koskevaa haastehakemusta voida järjestelmässä tehdä lainkaan.

Esitys lähtee siitä, että sähköisten järjestelmien käyttämisen pakon laajuus muuttuisi aina sen mukaan, mikä olisi teknisesti mahdollista. Tosin sanoen esimerkiksi pelkkää häättöä koskeva haastehakemusta ei heti tarvitsisi tehdä järjestelmässä, mutta joskus tulevaisuudessa pakko saattaisi kuitenkin ulottua siihenkin - jos järjestelmä kehittyy.

Olisi esitettyä järjestelyä selkeämpää, jos ensin määriteltäisiin verkkopohjaisen järjestelmän kyky vastaanottaa haastehakemuksia ja vasta sitten säädettäisiin tarkkarajainen ja selkeästi ilmaistu velvollisuus käyttää sitä erikseen nimetyissä asioissa. Tilanne, jossa haastehakemuksen tutkimisen edellytykset jäävät käytäntöjen ja mahdollisesti tulkinnanvaraisten ohjeiden varaan, on oikeudellisesti ongelmallinen.

Velvollisuus tietojärjestelmäyhteyden tai verkkopohjaisen asiointiliittymän käyttöön koskisi esityksen mukaan myös yhdistyksiä ja säätiöitä, joista osa on varsin pieniä ja vain harvoin asioivat oikeudessa. Toisaalta varsinkin säätiöiden joukossa on esimerkiksi ammattimaisesti toimivia vuokranantajia, joille oikeudessa asioiminen on tuttua. Velvollisuuden ulottaminen kaikkiin oikeushenkilöihin niiden yhteisömuodosta ja koosta riippumatta olisi varsin pitkälle viety ratkaisu. Eräs mahdollisuus olisi ulottaa velvollisuus vain yhtiöihin ja säätiöihin, mutta jättää yhdistykset velvollisuuden ulkopuolelle.

Esittelijäneuvos

Jarmo Hirvonen

Asiakirja on hyväksytty sähköisesti asianhallintajärjestelmässä.